

Sadržaj nastave istorije, kao i drugih predmeta, čini izbor nastavnog gradiva, raspored nastavnog gradiva, nastavni plan i program, udžbenik istorije, istorijska čitanka i lokalna istorija.

IZBOR NASTAVNOG GRADIVA

Pri izboru gradiva za nastavu istorije treba prvo odrediti **vaspitano-obrazovnu** vrijednost gradiva. Takođe treba imati u vidu državnu idejnu usmjerenost i nacionalne interese. Za nastavu istorije obično se uzimaju revolucionarni pokreti i oslobodilačke borbe svog naroda u daljoj i bližoj prošlosti, te osnovni ekonomski i društveni problemi, život naroda i istaknutih istorijskih ličnosti. Pri izboru gradiva ne treba pretjerivati i uvršćavati u program beznačajne događaje i male ustanke kao, na primjer, ustanak pučana na Hvaru u XVI vijeku. Treba imati u vidu da se sastavlja program za škole i zato izabirati samo osnovna znanja iz istorije, koja treba da ostanu svojina učenika za cijeli život. U izboru gradiva ne treba pretjerivati u skraćivanju i uprošćavanju gradiva, jer može doći do odstupanja od **naučnosti** i nemogućnosti osvjetljavanja istorijskih događaja, procesa, pojava i pokreta. Pri izboru gradiva naročito se obraća pažnja na **naučnost** gradiva kao osnovnog uslova za ostvarenje ciljeva i zadataka nastave.

Izbor gradiva treba da bude **raznovrstan** i da obuhvata društvene, ekonomske, političke prilike, ratove i revolucije. Danas se insistira da se u gradivo uvrsti istorija pronalazaka, otkrića, svakodnevnog života, demokratije, ljudskih prava, zabave i uloge žena. Još su Ruso i Bazedov zahtijevali da se potiskuje politička istorija u korist kulturne istorije. Vasa Pelagić je insistirao da se u programima za osnovne škole politička istorija „skreše“ za 20 odsto. Ipak je tokom XVIII i prve polovine XIX vijeka u programima za osnovne i srednje škole bila zastupljena većinom istorija vladara i ratova. Tek se od sredine XIX vijeka uspostavlja ravnoteža između političke i kulturne istorije. Međutim, iako postoje zahtjevi i teorijski stavovi, politička istorija je ostala dominantna do danas. Nastava istorije treba da sadrži priče o herojima, mitove, legende, epove, pjesme i narodne pripovijetke. Ova narodna stvaralaštva su odraz narodnog shvatanja istorije i njegovog mentaliteta.

gradivo je dio prošlosti od nastanka razumnog čovjeka do pada Zapadnog rimskog carstva (V vijek), to jest praistorija i stari vijek. U VII (ranije VI) razredu gradivo obuhvata opštu i nacionalnu istoriju srednjeg vijeka. U VIII (ranije VII) izučava se opšta i nacionalna istorija novog vijeka, a u IX (VIII) razredu gradivo je iz opšte i nacionalne savremene istorije. Isti raspored je i za srednje škole. Hronološko-progresivni raspored ima svojih dobrih i loših strana. Dobra strana mu je što je zastupljen **princip naučnosti** i to mu daje prednost nad drugim rasporedima. Loša strana je što nije zastupljen didaktičko-pedagoški princip od bližeg ka daljem, od prostog ka složenijem i poznatog ka nepoznatom. Jer, učenicima VI razreda bilo bi bliže i prostije da učenje istorije počinje, na primjer, od rata u Bosni i Hercegovini, nego od nastanka čovjeka i istorije starog Egipta. Međutim, tada bi se izgubila naučnost istorije pa se zato primjenjuje hronološko-progresivan raspored gradiva.

Hronološki-regresivni raspored gradiva

Ovakav raspored nije prirodan niti logičan. Takođe ne odgovara ni istorijskom principu postupnosti po kojem prethodne lekcije služe kao priprema za kasnije nastavne jedinice. Ovom rasporedu gradiva nedostaje princip naučnosti, ali je zastupljen didaktičko-pedagoški princip od bližeg ka daljem, od prostog ka složenijem i od poznatog ka nepoznatom. Hronološko-regresivan raspored gradiva zastupljen je u nižim razredima osnovne škole (IV i V razredu). Po ovom rasporedu polazi se od prošlosti mjesta stanovanja, zatim zavičaja, opštine i države. U ovim razredima prvo se uči o događajima sadašnjice i ostacima iz prošlosti u rodnom mjestu, zavičaju, opštini i državi. Ovaj raspored se može primijeniti prilikom ponavljanja, a naročito sistematizacije gradiva. Ponavlja se od posljednje i ide do prve obrađene lekcije. Retrogradno se mogu obraditi i pojedini istorijski periodi, ako je gradivo prethodno obrađeno na drugi način. Na ovaj način mogu se unositi novine u ponavljanje i izbjegavati vraćanje na početak, što je učenicima manje zanimljivo. Može se, na primjer, u IX razredu ponavljati od posljednjeg rata u Bosni i Hercegovini i ići unazad do Prvog svjetskog rata.

Sinhronistički tok

Po sinhronističkom rasporedu gradiva uporedo se uče istovremeni periodi istorije više naroda. Ovdje se polazi od simultanosti. Ovaj raspored ne može biti glavni osnov za utvrđivanje reda sukcesivnog učenja događaja i pojava, jer se sukcesija svodi na simultanost. Nacionalnu istoriju treba sinhronistički obrađivati sa opštom istorijom, jer se tješnje povezuju i ima jače

vaspitno dejstvo. Sinhronistički tok se može primijeniti i pri ponavljanju obrađenog gradiva, koje se povezuje na nov način. Na primjer, ako obrađujemo Prvi i Drugi srpski ustanak osvrćemo se na događaje i stanje u Francuskoj, Rusiji, Bosni i Hercegovini i drugim zemljama. Uporedni tok obrade i ponavljanja gradiva ima dosta pozitivnog. Učenicima je interesantnije, a bolje se razumiju i duže pamte obrađene lekcije.

Biografski raspored

Životopisi znamenitih ličnosti bili su još u starom vijeku glavno gradivo u nastavi istorije. Ipak se biografija kao osnova za raspored gradiva iz istorije pojavila tek prije više od stotinu godina. Po biografskom rasporedu gradivo se grupiše oko života i djelovanja neke istaknute istorijske ličnosti. Na primjer, lekcijama „Otpor bosanskog begovata sultanovim reformama“, ili „Prvi srpski ustanak“, naslovi bi, po biografskom rasporedu, bili „Zmaj od Bosne“, odnosno „Karađorđe“. Ovaj raspored ima dobru stranu što je konkretan i djeci zanimljiviji i pristupačniji i utiče na dječja osjećanja. Ali djeci, ipak, nije lako razumjeti život i djelovanje znamenitih ličnosti. Djecu više interesuje aktivnost nego sam život ljudi. Biografije nisu pogodne za nastavu i zbog toga što se u njih unose nenaučni elementi i ne može da obezbijedi potrebnu dramatičnost u izlaganju, jer se umjesto drame prikazuju pojedine uloge znamenitih ljudi. Biografski raspored gradiva razbija sliku istorijskog procesa i proturječi osnovnim postavkama metodologije, jer precjenjuje ulogu ličnosti u istoriji i kod djece stvara pogrešno shvatanje procesa razvoja ljudskog društva. Zato je odbačeno da se gradivo iz istorije raspoređuje samo po biografskom toku, ali se u programu nalaze biografije nekoliko istaknutih ličnosti (Avgust Oktavijan, Atila, Napoleon, Lenjin i drugi). Iz života znamenitih ličnosti uzima se neki karakterističan i kritičan momenat. Bilo je pedagoga (XIX vijek) koji su tražili da se gradivo iz svih nastavnih predmeta grupiše oko jednog predmeta, na primjer oko nastave religije ili geografije. Ovakva koncentracija gradiva ne može biti osnova za sve predmete pa ni za istoriju. Ipak se primjenjuje prirodna **korelacija**. Gradivo iz istorije se vezuje za znanje učenika iz geografije, književnosti, umjetnosti i drugih predmeta.

Kalendarski raspored

Po kalendarskom rasporedu gradiva obrađuje se nastavna jedinica na dan dešavanja glavnog događaja. Na primjer, Bitku na Kosovu polju treba po ovom rasporedu obraditi 28. juna. Međutim, ova nastavna jedinica se

planira obraditi ranije, a tada je i raspust. Po kalendarskom rasporedu, iako najoptimalniji, nije moguće planirati gradivo, jer se ne poklapaju datumi obrade. Umjesto ovog rasporeda može se, a bilo bi i veoma dobro, napraviti lenta vremena. Uzme se blok debljeg papira dužine jedan metar i širine oko 50 centimetara i na njemu se is crtaju kolone sa prostorom za datume i događaje. Na primjer, nastavnik dođe na čas istorije 26. septembra i pita učenike koji je danas datum. Kad dobije odgovor, pita ih šta se toga dana dogodilo u prošlosti. Ako se učenici ne sjete, kaže im da je na današnji dan 1371. godine bila bitka na Marici i to upisuje u kolonu pored datuma 26. septembar. Tako na kraju godine dobije ispunjene kolone. Lenta vremena se drži na zidu da je učenicima stalno pred očima. Posmatrajući je duže vrijeme, učenici će upisane datume i događaje trajnije pamtit.

Koncentrični krugovi

U nastavi istorije primjenjuje se raspored gradiva po koncentričnim krugovima. Na primjer, o prošlosti čovječanstva uči se u prvom krugu (V razred) u okviru nastavnog predmeta Poznavanje društva. U VI razredu osnovne škole uči se opšta istorija starog vijeka i to ono što je glavno i tome uzrastu pristupačno (drugi krug). Isto gradivo obrađuje se u I razredu gimnazije ali nešto opširnije, temeljitije i sa više sistematičnosti (treći krug). Na višim školama i fakultetima opšta istorija starog vijeka izučava se znatno opširnije i detaljnije (četvrti krug). Pri ovom rasporedu gradiva treba voditi računa o uzrastu učenika i da učenici ne gube interesovanje za predmet, jer se ponavljanjem gradivo znatno proširuje, a znanje produbljuje. Dakle, u koncentričnim krugovima gradivo se raspoređuje linijski i to hronološki progresivno. Ovakvim rasporedom gradiva lakše se uočavaju uzročno-posljedične veze i efikasnije pamte važniji historijski događaji, ličnosti, datumi i periodi društveno-ekonomskih formacija. Lakše se izvodi analiza, zaključci i uopštavanja što vodi ka naučnom shvatanju istorije i doprinosi razvoju sposobnosti i izgrađivanju vlastitih stavova i ubjeđenja učenika.³⁵

35

Z. Popović, nav. djelo, str. 97, 98 i 99.

NASTAVNI PLAN I PROGRAM IZ ISTORIJE

Nastavni plan i program je osnovni ili glavni školski dokument trajnije vrijednosti koji propisuje nadležni državni organ (obično Ministarstvo prosvjete). U zemljama istočne Evrope donose se nastavni planovi i programi za područje cijele države. U zapadno-evropskim zemljama, gdje je školstvo decentralizovano, nastavne planove i programe za sve nivoe škola donose nadležni organi regije, kantona, entiteta i republike. Škole i nastavnici su dužni da se striktno pridržavaju nastavnog plana i programa.

Nastavni plan

Nastavni plan je službeni akt kojim nadležni državni organ propisuje nastavne predmete za svaki razred osnovnih i srednjih škola i broj sedmičnih i godišnjih časova za svaki nastavni predmet. Nastavni plan za fakultete sadrži za svaki predmet broj sedmičnih i godišnjih časova predavanja i vježbi. Nastavni plan je relativno trajniji dokument koji sadrži tačan naziv svakog predmeta i njihov redoslijed za svaki razred u svakoj vrsti i nivou škole, te sedmični i godišnji broj časova za svaki predmet i razred (semestar i godinu studija).³⁶

Po nastavnom planu za osnovne škole u Republici Srpskoj istorija je zastupljena u VI razredu sa jednim časom, a u VII, VIII i IX sa po dva časa sedmično. U nastavnom planu za gimnazije istorija je zastupljena sa po dva časa sedmično (72 godišnje) u I, II, III i IV razredu. Po nastavnom planu za srednje stručne škole – IV stepen, istorija je zastupljena sa po dva časa sedmično u I i II razredu. Za srednje stručne škole – III stepen, istorija je zastupljena u I razredu sa po 3 časa sedmično, odnosno 108 časova godišnje.

³⁶ Branković-Ilić, Osnovi pedagogije, str. 235-237.

NASTAVNI PLAN

Red. broj	Nastavni predmet	Razred																							
		I		II		III		IV		V		VI		VII		VIII		IX							
		1	2	1	2	1	2	1	2	1	2	1	2	1	2	1	2	1	2						
1.	Srpski jezik		5	180		5	180		5	180		5	180		4	144		4	144		4	144		4	136
2.	_____ jezik*		2	72		2	72		2	72		2	72		2	72		2	72		2	72		2	68
3.	_____ jezik**		5	180		5	180		5	180		5	180		4	144		4	144		4	144		4	136
4.	Vjeronauka		1	36		1	36		1	36		1	36		1	36		1	36		1	36		1	34
5.	Strani jezik					2	72		2	72		2	72		4	144		3	108		2	72		2	72
6.	Likovna kultura		2	72		2	72		2	72		2	72		2	72		1	36		1	36		1	34
7.	Muzička kultura		1	36		1	36		2	72		2	72		2	72		1	36		1	36		1	34
8.	Priroda i društvo		2	72		2	72		2	72															
9.	Poznavanje prirode								2	72															
10.	Poznavanje društva								2	72															
11.	Istorija											1	36		2	72		2	72		2	72		2	68
12.	Geografija											2	72		2	72		2	72		2	72		2	68
13.	Fizika														2	72		2	72		2	72		2	68
14.	Matematika		5	180		5	180		5	180		4	144		4	144		4	144		4	144		4	136
15.	Biologija											2	72		2	72		2	72		2	72		2	68
16.	Hemija																	2	72		2	72		2	68
17.	Tehničko obrazovanje***											1	36		1	36		1	36		1	36		1	34
18.	Osnovi informatike***											1	36		1	36		1	36		1	36		1	34
19.	Fizičko vaspitanje		3	108		3	108		3	108		2	72		2	72		2	72		2	72		2	68
20.	Moja okolina	5	120+60																						
21.	Govor, izražavanje, stvaranje	5	120+60																						
22.	Ritmika, sport, muzika	5	120+60																						
23.	Vaspitni rad u odjeljenjskoj zajednici		1	36		1	36		1	36		1	36		1	36		1	36		1	36		1	34
UKUPNO		15	540	20	720	20	720	21	756	22	792	28	1008	27	972	28	1008	28	1008	28	28	950			

1 - Nastavni plan od I do IX razreda primjenjuje se od školske 2003/2004. u školama koje ostvare predviđene uslove o devetogodišnjem školovanju
 2 - Godišnji broj časova (aktivnosti), obavezni i selektivni sadržaji
 * - Za učenike koji nastavu ostvaruju na jeziku naroda
 ** - Naziv jezika na kome se ostvaruje nastava samo za škole u kojima se nastava odvija samo na jednom od jezika naroda

Nastavni program

Nastavni program je zvanični akt svih vrsta i nivoa škola kojim se određuju i konkretizuju obim, struktura, dubina i redoslijed sadržaja nastavnih predmeta zastupljenih u nastavnom planu. U programu su data i sažeta didaktičko-metodička uputstva za njihovu obradu. Program sadrži gradivo za svaki nastavni predmet. Gradivo se uzima iz nauke, ali ne sve što je nauka otkrila i utvrdila već samo dio koji odgovara uzrastu učenika i potrebama društva.